

Частина перша

ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА. КНЯЗІ: РОМАН МСТИСЛАВОВИЧ (1199–1205) ДАНИЛО РОМАНОВИЧ (1238–1264)

1. Напередодні

Галицько-Волинська держава постала 1199 року, коли волинський князь Роман Мстиславович посів Галицький престол і, таким чином, об'єднав два удільних князівства Русі та утворив нове державне об'єднання — Велике Галицько-Волинське князівство. До 1199 року Волинь і Галичина існували окремо.

Галичина і Волинь — давні праукраїнські землі, які обживалися нашими предками з часів Трипільської цивілізації.

«Між волинянами на півночі та улочами і тиверцями на півдні мешкали літописні східнослов'янські хорвати. Регіон їхнього розселення охоплює Українське Прикарпаття. Важливим з цього приводу є згадка арабського аноніма IX ст. про річку Рута, яка протікає по території хорватів. Вона бере свій початок між печенігами, уграми і Руссю в горах, які ідентифікуються Х. Ловмянським з Карпатами, а сама р. Рута — з Прутом» [164, с. 181].

«Плем'я білих хорватів, що в IX ст. заселяло Галичину, підкорялось князю Олегу і брало участь в його походах. Тої епохи на львівських пагорбах існувало декілька давньослов'янських святилищ. Кам'яні фігури з них стояли ще в XVII ст. і шанувались навколишнім населенням, яке приносило їм жертви: ярину, гриби, рибу. Володимир Великий прилучив ці землі до своєї держави в походах 981, 993 років» [53, с. 14].

Не будемо розповідати історію становлення Галицької землі. Вона досконало досліджена кращими українськими

істориками. Зазначимо тільки — ще з далеких часів на Галичину насадили поляки, угорці, німці та інші сусідні народи й племена, намагаючись привласнити собі ту мальовничу землю. Тому нашим предкам доводилося у всі часи захищати кордони своєї землі як на сході, так і на заході, півдні та півночі. Стосувалося те й Галицької землі. Десь із 1084 року цей край потрапив до рук онуків Ярослава Мудрого — Рюрика, Володара, Василька, які не без успіху протидіяли уграм, полякам та своїм князям-родичам, що посягали на їхні володіння.

Найгучнішого успіху Галичина досягла за князювання Ярослава Осмисла (30-ті роки XII ст. — 1187 р.), який володів князівством із 1153 року і просунув свої володіння до берегів Чорного моря. Після смерті князя Ярослава Осмисла 1187 року розпочалася боротьба між його синами за князівський престол, чим скористався волинський князь Роман Мстиславович та захопив Галич і Галичину.

Волинь. Ще з часів княгині Ольги Великі київські князі підпорядковували Волинські землі своїй владі. 1173 року Волинь успадкував князь Роман Мстиславович, син князя Мстислава Ізяславовича. Саме він, як говорилося вище, після смерті галицького князя Ярослава Осмисла захопив Галицьке удільне князівство. Проти нього виступив син Ярослава — Володимир II.

«На жаль, в цій боротьбі за Галичину вперше були залучені Польща і Угорщина, чії правителі давно прагнули заволодіти краєм. Син Ярослава Володимир II спробував вернути владу в князівстві за допомогою свого родича угорського короля Бели III. Але той, усунувши Романа, посадив в Галичі свого сина Андрія. Володимир II знайшов захист в імператора Священної Римської імперії Фрідріха I Барбаросси Гогенштауфена, з яким підтримував дипломатичні контакти його батько і, можливо, визнав сюзереном. Імператор, що вибирався в третій хрестовий похід, зобов'язав свого васала польського короля Казимира Справедливого допомогти Володимирі II. Хоча існує легенда, що по дорозі в Угорщину, де Бела III згідно із домовленостями готу-

вав для хрестоносців запаси провіанту, імператор особисто 1189 р. посадив Володимира II в Галичі. Задля династичних цілей Роман одружив свою дочку з сином Володимира II Васильком. 1199 р. Володимир II помер, що дозволило Роману посісти галицький княжий стіл і створити єдину Галицько-Волинську державу» [53, с. 15].

Хто ж проживав на теренах Волині у ті далекі часи? Ця тема в українській історичній науці досліджена непогано. Так сучасний науковець Л.П. Михайлина у праці «Слов'яни VIII–X ст. між Дніпром і Карпатами» досить-таки конкретно зазначив:

«На Західному Бузі розташовувалися волиняни, назва яких походить від Волиня — центру їхнього княжіння. У більш ранній період на цих землях, за літописними недатованими свідченнями, мешкали дуліби і бужани...

Таким чином, ми маємо своєрідний послідовний ланцюг назв дуліби – бужани – волиняни одного і того ж самого племінного об'єднання» [164, с. 180].

Мені вперше доводиться читати сучасного українського науковця, який чітко зазначив думку про спадковість давніх племен на українських теренах та зміну їх імен в часі. І хоча шановний дослідник поки що веде мову про трип'ять століть, скажімо, з VII до XII-го, — це є вірний напрям руху нашої історичної науки. Бо далі треба протягти той неперервний ланцюг українських племен до гунських часів і встановити їх ім'я — гуни, як величали племена давньої української землі мешканці Стародавнього Риму. А потім рухатися до скіфо-сарматської доби, коли великий Геродот назвав племена Волині — неврами. Головне, що нам, українцям, треба засвоїти із давньої історії до княжої доби, це те, що саме наші предки — праукраїнці, як би їх не називали у давні часи сусіди античної Греції, великої Римської імперії, Східної Римської імперії, так званої Візантії, ніколи не покидали своєї землі, хоча мандрували по всьому світу, і саме наш український етнос тисячі років обробляв та захищав свою землю і творив свою культуру на ній.

Великий український історик Віктор Петров у праці «Походження українського народу» пояснив, чому ми майже нічого не знаємо про свої початки. Не існувало історичних праць, в яких би такі дослідження велися. Російська імперія наклала жорстоке «табу» на це питання. Тому істориків (і не тільки), які навіть дотично торкалися цієї теми і повідомляли незаперечні, правдиві факти, як правило, усували з кафедр і гнали подалі від столиць, як професорів Й.М. Бодянського, В.І. Григоровича та інших.

Усі професори імперії так званого рядянського часу сповідували російські шовіністичні міфи про «колиску трьох братніх народів». То був незаперечний догмат. Ось що писав професор В. Петров після Другої світової війни про походження українців: «Література, в якій висвітлювалося б питання походження українського народу, дуже невелика. Власне кажучи, вона обмежується двома працями: книгою — власне, брошурою — відомого археолога, основоположника української археології В. Хвойки «Обитатели древнего Поднепровья», що вийшла р. 1910 в Києві, в якій автор в дуже стислому вигляді підсумовує загальні висновки своїх багаторічних археологічних студій, та розвідкою проф. Вадима Щербанівського «Формація української нації», яка вийшла р. 1941 в Празі у виданні Ю. Тищенка. Це в основному все, що ми мали й маємо досі в питанні про походження українського народу» [137, т. 2, с. 1001].

Тому й не існувало в нас праць про єдині корені походження племен: тиверців, дулібів, бужан, уличів, волинян, полян, білих хорватів, сіверян та інших споріднених з ними племен. Польська та Російська імперії були незацікавлені підкреслювати єдність земель Волині, Галичини, Поділля, Київщини, Берестейщини, Чернігівщини, Холмщини тощо.

Коли ми говоримо про об'єднання Галичини з Волинню, слід пам'ятати, що об'єднувалися люди однієї мови, однієї культури й релігії, які в своїх генетичних кодах зберігали пам'ять про давнє спільне життя. Не існувало несприйняття людини людиною на побутовому рівні. Тому не гово-

ритимемо про протистояння простих людей Волині та Галичини — його, по суті, не було. Внутрішні протистояння на українських землях тих часів зводилися переважно до князівських міжусобиць. А зовнішні — до боротьби з іноземними та релігійними зазіхаками, до яких, здебільшого, належали поляки, угорці, германський Тевтонський орден тощо.

2. Великий князь Роман Мстиславович

Треба визнати цього давньоруського князя засновником Великого Галицько-Волинського князівства. А сам факт створення Великого князівства — слід сприймати як позитивний історичний чинник українського буття. Поява єдиної потужної української держави на початку XIII століття на західному рубежі наших земель на довгих 150 років призупинила рух католицизму сюди та дала змогу визначитися нашим предкам у своїй належності до українського етносу. Все те відбувалося у важкому протистоянні із західними сусідами.

*Князь
Роман Мстиславович
Великий*

Російська історіографія «закинула» до української історії надзвичайно багато принизливих для нас міфів та звичайних «доважків брехні». Серед них і так зване «протистояння галицьких бояр». Ніякого цілеспрямованого «протистояння галицьких бояр» щодо князя не було. Було звичайне людське бажання бачити у владі «свою людину», свого (галицького) князя. А таких в Галичині «була ціла купа». Цікаво зазначити, що згадане явище властиве і киянам, і новгородцям, і московитам. І не

тільки галичанам (українцям), а й полякам, росіянам, німцям, французам тощо.

Мені довгі роки доводилося очолювати великі виробничі колективи різного профілю і змушений визнати: там, де зверхник керується не тільки силою, а й розумом, — там, як правило, протистоянь не буває.

Великий Галицько-Волинський князь Роман Мстиславович належав до розумних і сильних руських (українських) князів, був сином волинського князя Мстислава Ізяславича. Ще за життя батька 1168 року посів Новгородський князівський престол, а після смерті вітця 1173-го зайняв батьківський Волинський престол. Як ми повідомляли раніше, із 1199 року, після смерті сина Ярослава Осмисла — Володимира II, зайняв, зі згоди галичан, Галицький князівський престол. На початку XIII століття, десь у 1202–1205 роках, Роман Мстиславович, очолюючи загальноукраїнський опір степовим половцям, практично об'єднав усі давні руські князівства і землі — Поділля, Галичину, Волинь, Берестейщину, Київщину та Переяславщину, окрім Чернігівщини.

Послухаємо українського історика Вероніку Григорівну Візнюк:

«Захищаючи українські князівства, (Роман Мстиславович. — В.Б.) успішно воював з половцями. Давньоруські літописи повідомляють про два походи до Половецького степу, здійснені князем Романом у 1202 та 2014 рр. У 1202 — половці несподівано напали на Переяславщину та Київщину. Зосередившись біля південних рубежів Руської землі з дружиною та загонами бояр, Роман Мстиславович заздалегідь підготувався до нападу кочовиків. Наздогнавши половців, що поверталися додому за річкою Россю, він відібрав у них награвоване та розгромив їх. В 1204 — разом з південноруськими володарями здійснив похід до Половецького степу і розгромив військо ханів...

Під владою князя Романа були всі українські князівства, окрім Чернігівського (Київське, Переяславське, Галицьке та Волинське)» [166, с. 33–34].

Великий Галицько-Волинський князь захищав руські землі не тільки від половецьких нападів, одночасно він протистояв і західній навалі на Русь. Там, на заході, біля польського міста Завихвоста 19 червня 1205 року Роман Мстиславович і загинув.

«Роман загинув 19 червня 1205 р. під Завихвостом, коли під час пошуку броду через Віслу потрапив у засідку польського короля Лешка Білого. Загибель Романа спричинила початок майже 40-річного періоду міжусобної боротьби князів, в яку втручалися угорські і польські королі» [53, с. 16].

Оскільки синам князя Романа Мстиславовича у 1205 році виповнилося — Данилові — 4, а Василькові — 2 роки, то, зрозуміло, що їх мати польська княжна Агнеса — донька польського короля Болеслава Кривоустого, разом із дітьми втекла до Володимира на Волинь, де була їх дідична земля і де місцеве населення та бояри підтримували рід своїх давніх князів.

На Галичині, в Галичі, малолітні сини князя Романа Мстиславовича не мали жодного шансу втримати владу в своїх руках. І не тому, що місцеві бояри вчинили смуту та виступили проти малолітніх дітей князя Романа. Ні!

На Галицький князівський престол насамперед важили руські князі, та, зі згоди Папи Римського, королівські династії угорських Арпадів і польських П'ястів.

В Європі визнавалися дійсними тільки династії, короновані католицьким престолом. Тому й бачимо: «Свої династичні права на Галич заявили онуки Ярослава Осмомисла: три сини героя походу на половців князя Ігоря, Мстислав Удатний; нащадки родичів Романа: брата Всеволода Олександр, дядька Ярослава Мстислав Німий, Інвар. Та основними супротивниками серед князів стали Михайло Чернігівський, чиєю тіткою була дружина Володимира II і який був одружений на дочці Романа, та його син Ростислав, одружений на дочці угорського короля Бели IV» [53, с. 16].

До намірів руських князів посісти Галицьке князівство у 1205–1216 роках слід ставитися надзвичайно обережно. Бо то, насамперед, було протистояння католицьким зазіхачам на руський (український) галицький князівський престол. Послухаємо:

«Але найбільшою загрозою для княжої династії були споріднені з ними королівські династії Арпадів з Угорщини і П'ястів з Польщі. Король (угорський. — В.Б.) Андрій II і Лешко Білий зустрілись 1214 р. в Спішу, де вирішили за згодою папи Інокентія III посадити в Галичі нову династію — угорського королевича Коломана і польську княжну Соломею, яким тоді було відповідно 5 і 3 роки. Галичина відходила до Угорщини, а Перемишльське, Берестейське князівство — до Польщі. Романовичам залишалася Волинь. Одночасно в краї (Волині. — В.Б.) поставало питання запровадження церковної унії» [53, с. 16].

Отак Папа Римський Інокентій III ще 1214 року благословив польського та угорського королів на агресію проти української землі, українського народу та українських князів.

Варто завжди пам'ятати: слава князів Данила і Василька — нероздільна! Тому, коли ми говоримо про звитяги і вчинки старшого брата Данила, ніколи не забуваймо, що поруч завжди був молодший брат — Василько. І хто з братів був автором тієї чи іншої державної справи сьогодні визначити неможливо. Хоча, звичайно, більше славних учинків приписується старшому братові Данилу. Ну що ж — така вже Василькова доля...

У попередньому переліку руських князів — претендентів на галицький трон, ми не згадали синів князя Романа Мстиславовича — Данила та Василька, які, за всіма ознаками давніх часів, мали не менше прав, ніж названі претенденти. І зрозуміло, що завдяки цьому потужному тандему брати врешті-решт перебрали Галич і Галичину до своїх рук. Ось як про ті роки пише ВРЕ* (третє видання):

«Даниил Романович Галицкий (1201–1264), князь галицкий и волынский, сын князя Романа Мстиславовича...

* Велика Радянська Енциклопедія.